

OKTOBER
2016

Svensk sjuksköterskeförening om...

PERSONCENTRERAD VÅRD

Personcentrerad vård kan beskrivas som en vård som strävar efter att synliggöra hela personen och prioriterar tillgodoseende av andliga, existentiella, sociala och psykiska behov i lika hög utsträckning som fysiska behov. Personcentrerad vård innebär att respektera och bekräfta personens upplevelse och tolkning av ohälsa och sjukdom, samt att arbeta utifrån denna tolkning för att främja hälsa med utgångspunkt i vad hälsa betyder för just denna enskilda person. En personcentrerad vård innebär också att personens unika perspektiv ges likvärdig giltighet som det professionella perspektivet.

Språket bidrar till att konstituera vår verklighet

Ett grundantagande för en personcentrerad vård är att vi alla är personer som kan råka ut för ohälsa till exempel i form av sjukdom, och att man inte blir sin sjukdom eller sitt symptom. Det vill säga att man inte blir dement, diabetiker, eller lungan på sal två, och att man inte heller beskrivs på det sättet. Utifrån en syn på språk som bidragande till att konstituera den verklighet vi upplever, genom språkets funktion att sortera och etikettera, så är personcentrerad vård något annat än patientcentrerad vård. I och med användandet av begreppet patient så har personens unikhet lämnats till förmån för en väsentligt mer abstrakt kategorisering av en stor grupp personer vars kanske enda gemensamma egenskap är att dessa är i behov av vård eller stöd i någon form. Patientbegreppet sätter sjukdomen och dess behandling i fokus, medan personbegreppet öppnar upp för andra värden, resurser och prioriteringar. Personcentrerad vård är också något annat än individuell vård eller individfokuserad vård eftersom personen inte endast är en individ utan snarare finns och är beroende av sitt sociala sammanhang, sina närstående, sin partner eller betydelsefulla andra. Dessa inkluderas i begreppet personcentrerad vård eftersom ohälsa och sjukdom sällan är något som påverkar endast en individ utan även det sociala nätverk som bidrar till att

göra personen till vad hen är. Ett ytterligare grundantagande i den personcentrerade vården är att personens egen upplevelse av sjukdom och ohälsa, "illness-perspektivet", är lika viktig som "disease-perspektivet" vilket utgör de professionellas perspektiv på sjukdom och ohälsa.

Omvårdnad sker på personnivå

Ohälsa och sjukdom beskrivs ofta som ett hot mot självet, eftersom ohälsa och sjukdom kan öka avståndet mellan vad vi vill och vad vi kan göra, mellan den person vi vill vara och den vi kan vara. Kroppen som vanligtvis är tyst och oflekterad, gör sig ofta påmind vid ohälsa och sjukdom genom att inte fungera som vanligt. Att plötsligt tvingas leva med en, i större eller mindre utsträckning, sviktande kropp kan göra att man blir beroende av andra. Utifrån ett personcentrerat synsätt att människors identitet i viss utsträckning skapas i mötet med andra, blir det ytterst viktigt att reflektera över vårdens vad och hur. Om dessa bidrar till att understödja vårdberoende människors känsla av att vara den person man vill vara (personcentrerat), eller om vårdens vad och hur bidrar till att reducera personen till en sjukdom, ett symptom eller ett organ (sjukdomsorienterat). Vad vi som sjuksköterskor gör, och hur vi gör det vi gör har en avgörande betydelse för om vården blir personcentrerad, sjukdomsorienterad, diagnoscentrerad eller organcentrerad.

En personcentrerad vård innebär att ge personen bästa möjliga förutsättningar att göra evidensbaserade val i relation till sin hälsa, men också att låta personen göra det val hen önskar samt att respektera och inte moralisera kring personers val. Detta kan exempelvis vara att respektera val som innebär risker för människor, till exempel att äta sötsaker trots diabetes.

Personcentrerad vård – begreppets framväxt och historik

Både nationellt och internationellt har begreppet personcentrerad vård vuxit fram som en beskrivning av god och humanistisk omvårdnad. Inledningsvis växte begreppet fram inom vård av äldre personer och av personer med intellektuella funktionshinder, för att sedan sprida sig även till andra delar av vården. Personcentrerad vård beskrivs ha sitt ursprung inom humanistisk psykologi, bland annat betonade under 1960-talet Carl Rogers (1961) att förståelsen för personens eget perceptiv och upplevelse av sin situation var centralt för att kunna hjälpa en annan person. Tom Kitwood beskrivs vara den som sedan använde begreppet inom vårdande verksamheter för att beskriva en god vård av personer med demenssjukdom (Kitwood 1997). Han beskrev med frustration ett rådande paradigmen inom demensvården som innebar att personer med demenssjukdom sågs som levande döda, som tomma skal, drabbade av en sjukdom där personen slutade existera och endast kroppen fanns kvar. Med begreppet personcentrerad vård argumenterade Kitwood för att en viktig förutsättning för att ge en humanistisk god vård är att man har en grundsyn att personens själv finns kvar även om man drabbats av en sjukdom som gör det allt svårare att kommunicera sin personlighet, sina känslor, upplevelser, behov och önskemål.

Med utgångspunkt i Kitwoods arbete har forskare, vårdutvecklare och vårdpersonal under 2000-talet på olika sätt bidragit till att förverkliga de goda idéerna som begreppet Personcentrerad vård innehåller i den dagliga vården och omsorgen. Ett antal teoretiska modeller har konstruerats som stöd för att implementera personcentrerad vård och ett antal studier har utvärderat olika personcentrerade interventioner. Begreppet har även fått genomslag i internationella policydokument från WHO, samt i nationella riktlinjer och policydokument bland annat i USA, Storbritannien, Australien, Nya Zeeland, Norge och Sverige.

GPCC, Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet har definierat tre nyckelbegrepp för personcentrerad vård.

Partnerskap

En ömsesidig respekt för varandras kunskap, å ena sidan patientens och närstående kunskap om hur det är att leva med sjukdomen, och å andra sidan professionernas kunskap om vård, behandling eller rehabilitering.

Patientberättelsen

Utifrån patientens egen berättelse om sitt tillstånd och övriga undersökningar planeras vård, rehabilitering eller omsorg gemensamt, och en överenskommelse skrivs ner i form av en hälsoplan. Detta sker ofta tillsammans med närstående.

Dokumentation

Hälsoplanen ska föras in i patientens journal.

Vad betyder en personcentrerad vård i sjuksköterskans profession?

Personcentrerad vård innebär att sjuksköterskan sätter personen i behov av vård i centrum framför sjukdomen, att man ser personen som en värdefull och jämbördig partner i vården och omsorgen. Det förutsätter att sjuksköterskan har en öppenhet, vilja och intresse av att lyssna på personens egen berättelse och förståelse av sin situation. Vidare innebär det att personens egen berättelse och beskrivning av behov, ges lika stor betydelse i planering och genomförande av vården och omsorgen som de professionellas bedömningar och identifierade behov. Sjuksköterskan ska göra det möjligt för personen att leva det liv hen vill leva, trots sjukdom och ohälsa, som att kunna odla intressen, ha möjlighet att genomföra det den vill genomföra, delta i meningsfull gemenskap, bidrar med kunskap och arbete enligt förmåga och intresse, samt lära sig nya saker. Det krävs en god kunskap om personen och hens värderingar, behov, synsätt, intressen, vanor och prioriteringar för att kunna ge en personcentrerad vård.

Vad personcentrerad vård mer konkret kan innebära för sjuksköterskans profession kan variera beroende på vårdform (akutvård, sjukhusvård och äldreomsorg). Inom äldreomsorg till exempel så innebär en personcentrerad vård att sjuksköterskan aktivt

leder hälsoarbetet utifrån personens levnadsberättelse, det vill säga vem personen varit och är i dag, personlighet, vanor, prioriteringar, värderingar och behov, och att detta ska ligga till grund för utformningen av den dagliga vården och omsorgen, samt utformning av den sociala och fysiska miljön för att befrämja upplevelser av hälsa. Det innebär också att sjuksköterskan befrämjar att den äldre personen kan behålla kontroll i sitt liv och vara medbestämmande och delaktig i vården och omsorgen. Vidare innebär det att sjuksköterskan även stödjer närståendes delaktighet i vården och omsorgen.

Ett annat exempel är en person som vårdas med hjärtsvikt. Genom att möta patienten som en jämbördig och kompetent person kan hen bli partner i vårdteamet. Det innebär att patienten får inflytande över sin vård och utskrivningsprocessen.

För att en personcentrerad vård ska komma till stånd behövs en gemensamt fastställd humanistisk och inkluderande värdegrund tillsammans med organisatoriska förutsättningar som stödjer ett personcentrerat förhållningssätt i hela omvårdnadsprocessen av bedömning, planering, genomförande och utvärdering av vård och omsorg. Sjuksköterskan kan genom sin kompetens och sitt omvårdnadsansvar inspirera och leda det arbetet, bland annat genom en ständig dialog i arbetsgruppen om hur värdegrunden kan förverkligas i den dagliga vården och omsorgen (Svensk sjuksköterskeförening 2016).

Effekter och utvärderingar av personcentrerad vård

Det finns numera ett flertal studier som beskriver effekter av en personcentrerad vård framför allt inom äldreomsorg och vård av personer med demenssjukdom. Mest forskningsbaserad kunskap finns inom vården av personer med demenssjukdom som bor och vårdas i särskilda boenden. Kunskapsunderlaget stödjer slutsatser om att olika former av personcentrerade interventioner inom äldreomsorg, leder till ökat välbefinnande (Rockstad *et al.* 2013, Brooker *et al.* 2007), ökat deltagande i meningsfulla aktiviteter och samspel (Brooker *et al.* 2007), samt lägre grad av oro och andra neuropsykiatriska symtom (Chenoweth *et al.* 2009) för äldre personer och för personer med demenssjukdom. Studier visar också att en personcentrerad vård kan innebära att närstående känner mer tillfredsställelse med vården och omsorgen (Rocher & Robinson 2005), samt att personalen upplever ökad arbetstillfredsställelse, lägre arbetsrelaterad stress (Jeon *et al.* 2012), samt lägre grad av samvetsstress (Edvardsson *et al.* 2014). Inom andra vårdområden visar studier exempelvis att ett systematiskt personcentrerat arbetssätt leder till positiva effekter så som, minskad trötthet och förbättrad fysisk förmåga för personer med reumatiska sjukdomar (Feldthusen *et al.* 2016), lägre vårdkostnader och kortare vårdtider för personer med kronisk hjärtsvikt (Hansson *et al.* 2015), förbättrad metabolisk balans för personer med typ-2 diabetes (Jutterström *et al.* 2013), minskad ångest och depression för personer med psykisk ohälsa (Arvidsdotter *et al.* 2013) samt kortare vårdtider i samband med höftledsoperationer (Olsson *et al.* 2014). Detta betyder att vetenskaplig evidens har börjat ackumuleras till stöd för en personcentrerad vård inom ett antal

kliniska verksamhetsområden, ohälsotillstånd och medicinska diagnoser.

Det finns ett antal evidensbaserade utvärderingsinstrument för såväl forskning som klinisk verksamhet för att genomföra uppföljningar med fokus på i hur stor utsträckning olika verksamheter bedriver en personcentrerad vård (se Edvardsson & Innes 2010, The Health Foundation 2014, Martinez *et al.* 2016, för en översikt av publicerade utvärderingsinstrument). Fortfarande behövs mer kunskap om vilken förändringsstrategi som är mest effektiv när det gäller att utveckla en personcentrerad vård och omsorg.

Sjuksköterskan har ett etiskt ansvar att argumentera för att personens perspektiv är jämställt med professionernas tolkning. I partnerskap blir patienten en person och mer än sin sjukdom. Detta är ytterst vad en personcentrerad vård innebär.

Referenser

Arvidsdotter, T., Marklund, B. and Taft, C. (2013) 'Effects of an integrative treatment, therapeutic acupuncture and conventional treatment in alleviating psychological distress in primary care patients-a pragmatic randomized controlled trial', *BMC complementary and alternative medicine*, 13(1), 1.

Brooker, D. J., Woolley, R. J. and Lee, D. (2007) 'Enriching opportunities for people living with dementia in nursing homes: An evaluation of a multi-level activity-based model of care', *Aging and Mental Health*, 11(4), 361-370.

Chenoweth, L., King, M. T., Jeon, Y. H., Brodaty, H., Stein-Parbury, J., Norman, R., Haas, M. and Luscombe, G. (2009) 'Caring for Aged Dementia Care Resident Study (CADRES) of person-centred care, dementia-care mapping, and usual care in dementia: a cluster-randomised trial', *Lancet Neurology*, 8(4), 317-25.

Edvardsson, D. and Innes, A. (2010) 'Measuring Person-centered Care: A Critical Comparative Review of Published Tools', *Gerontologist*, 50(6), 834-46.

Edvardsson, D., Sandman, P. and Borell, L. (2014) 'Implementing national guidelines for person-centered care of people with dementia in residential aged care: effects on perceived person-centeredness, staff strain, and stress of conscience', *International Psychogeriatrics*, 26(07), 1171-1179.

Feldthusen, C., Dean, E., Forsblad-d'Elia, H. and Mannerkorpi, K. (2016) 'Effects of person-centered physical therapy on fatigue-related variables in persons with rheumatoid arthritis: a randomized controlled trial', *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 97(1), 26-36.

GPCC Centrum för personcentrerad vård. <http://gpcc.gu.se/>

Hansson, E., Ekman, I., Swedberg, K., Wolf, A., Dudas, K., Ehlers, L. and Olsson, L.-E. (2015) 'Person-centred care for patients with chronic heart failure—a cost–utility analysis', *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 1474515114567035.

Jeon, Y.-H., Luscombe, G., Chenoweth, L., Stein-Parbury, J., Brodaty, H., King, M. and Haas, M. (2012) 'Staff outcomes from the caring for aged dementia care resident study (CADRES): a cluster randomised trial', *International Journal of Nursing Studies*, 49(5), 508-518.

Jutterström, L., Isaksson, U., Sandström, H., Stenlund, H. and Hörnsten, Å. (2013) 'Diabetes control by patient-centred self-management support: a randomised controlled trial'.

Kitwood, T. M. (1997) *Dementia reconsidered : the person comes first*, Buckingham: Open University Press.

Martínez, T., Álvarez, J. S. and Yanguas, J. (2016) 'Instruments for assessing person centered care in gerontology', *Psicothema*, 28(2), 114-121.

Olsson, L.-E., Karlsson, J., Berg, U., Kärrholm, J. and Hansson, E. (2014) 'Person-centred care compared with standardized care for patients undergoing total hip arthroplasty—a quasi-experimental study', *Journal of orthopaedic surgery and research*, 9(1), 1.

Rogers, C. R. (1961) *On becoming a person : a therapist's view on psychotherapy*, London: Constable.

Rokstad, A. M. M., Røsvik, J., Kirkevold, Ø., Selbaek, G., Saltyte Benth, J. and Engedal, K. (2013) 'The Effect of Person-Centred Dementia Care to Prevent Agitation and Other Neuropsychiatric Symptoms and Enhance Quality of Life in Nursing Home Patients: A 10-Month Randomized Controlled Trial', *Dementia and geriatric cognitive disorders*, 36(5-6), 340-353.

Rosher, R. B. and Robinson, S. (2005) 'Impact of the Eden Alternative on family satisfaction', *Journal of the American Medical Directors Association*, 6(3), 189-193.

Svensk sjuksköterskeförening. (2016). Värdegrund för omvårdnad. Stockholm.

The Health Foundation (2014). Helping measure person-centred care. <http://www.health.org.uk/publication/helping-measure-person-centred-care>

SVENSK SJUKSKÖTERSKEFÖRENING Baldersgatan 1 114 27 Stockholm
Tel vx 08 412 24 00 info@swenurse.se www.swenurse.se

.....
Stärker sjuksköterskans profession

Svensk sjuksköterskeförening är sjuksköterskornas professionsförening. Vi är en ideell förening som företräder professionens kunskapsområde omvårdnad och främjar forskning, etik, utbildning och kvalitet inom vård och omsorg. Alla legitimerade sjuksköterskor och sjuksköterskestuderande kan bli medlemmar. www.swenurse.se